

BUKS – Tidsskrift for Børne- og Ungdomskultur
Nr. 66 2022 • Årgang 38 • ISSN online 2446-0648 • www.buks.dk

Lærke N. Pallesen, Stine B. Bundgaard og Christina D. Madsen
**Pædagogers særlige muligheder for at skabe
legedeltagelse blandt børn i musikalske
fællesskaber**

Resume

Børns leg i dagtilbud er et helt fundamentalt tema i centrale styringsdokumenter, hvor medarbejdere skal guide, understøtte og rammesætte, så alle børn kan være med i legefællesskaber. Der ligger et stort potentiale for fælles lege i musikalske aktiviteter, men også et vidensgab om musikpædagogikkens muligheder i dagtilbudskontekst. Formålet med artiklen er at bidrage med musikpædagogisk viden om, hvordan man på særlig vis kan inspirere til leg og skabe øvebaner for børns legedeltagelse i musikalske fællesskaber, hvor hele kroppen er med. Undersøgelsen af dette felt består af et review af international litteratur med fokus på at afgrænse centrale temaer for børns musikalske legedeltagelse. Litteraturgennemgangen resulterede i et antal temaer. Disse temaer er anvendt som forståelsesramme for en række ekspertinterviews med nogle af Danmarks mest erfarne musikpædagoger i danske dagtilbud. I artiklen præsenteres således, hvordan musikpædagoger oplever at kunne skabe legedeltagelse i musikalske fællesskaber. Der udfoldes tre analysefund. Det ene angår et musikalsk børnesyn, hvor musikpædagogens opmærksomhed rettes mod børns sansede oplevelser, som hun responderer på og inviterer til i fælles legende kommunikationsformer. Det andet beskriver betydningen af at være i besiddelse af et musikpædagogisk håndværk for at pirre børnegrubbens nysgerrigheder samt kompetencer til at beherske forskellige legeroller. Mens det sidste fund peger mod musikrepertoires betydning for dels at skabe genkendelighed, dels frihed til at eksperimentere og innovere de legende rammer.

Nøgleord

børns musikalske lege; børns perspektiver; musikpædagogik; pædagogers musikalske kompetencer; pædagogers legekompeterencer

Introduktion

Denne artikel præsenterer resultaterne af et forskningsprojekt, der har til formål at undersøge pædagogiske potentialer for at inspirere og understøtte børns legefællesskaber gennem musikalske aktiviteter i samspillet mellem børn og voksne.

Leg er indskrevet som et centralt begreb i dagtilbudslovens formålsparagraf mere end et årti efter indførelsen af læreplanstemaer, der særligt fokuserede på læring og på at forbedre overgangen mellem dagtilbud og skole (Systime, 2004). Lovteksten lyder sådan: »*Dagtilbud skal fremme børns trivsel, læring, udvikling og dannelse gennem trygge og pædagogiske læringsmiljøer, hvor legen er grundlæggende, og hvor der tages udgangspunkt i et børneperspektiv*« (Dagtilbudsloven LOV nr. 554 af 29/05/2018). Ligeledes beskrives legen i *Den styrkede pædagogiske læreplan* nu som værdifuld i sig selv, som en fundamental rolle for børnenes hverdag gennem hele dagen: »*Legen har en værdi i sig selv og skal være en gennemgående del af et dagtilbud. [...] Nogle gange skal legen støttes, guides og rammesættes, for at alle børn kan være med, og for at legen udvikler sig positivt for alle børn*« (Børne- og Socialministeriet 2018: 18). I beskrivelserne forstås leg som en essentiel del af det at være barn og en betydningsfuld del af et børnefællesskab.

For nogle børn er det let at lege og danne venskaber, hvor det for andre kan være svært at knække de mange subtile koder til at være en god legekammerat eller invitere andre ind i legefællesskabet (Danmarks Evalueringsinstitut, 2021). Pædagogerne må derfor være i faglig dialog med udgangspunkt i spørgsmål som: hvordan kan vi rammesætte lege bedst? Og er nogle læringsmiljøer bedre egnet til at inspirere til fælles lege end andre?

Netop musikalske aktiviteter kan på helt særlig vis fokuseres på børnenes legende fællesskaber. De har en stærk og direkte påvirkning af børns fantasi, følelser og kropslige oplevelser, og hvis de orkestreres godt, kan de tilbyde og understøtte helt særlige rum for fælles udforskninger og leg omkring almenmenneskelige temaer med hele kroppen i spil (Vuust, 2017; Fink-Jensen, 1997; Fredens, 2018 m.fl.). Andre undersøgelser peger endvidere på, at børns erfaringer med æstetiske udtryksformer ikke kun kan skabe legende former her og nu, men også give råstof til børns øvrige legemiljøer gennem hele dagen (Mouritsen, 2016). Dermed kan det pædagogiske arbejde med musik inspirere til samt skabe mulighed og øvebaner for legedeltagelse også på tværs af alder og sociale forudsætninger i hele børnegruppen.

Pædagogiske og politiske diskussioner kredser også om æstetiske og kreative områders potentialer for pædagogisk praksis (Danske Professionshøjskoler, 2020). Dette med afsæt i, at faget musik ikke længere eksisterer på pædagoguddannelsen, og begrebet musik dukker kun op som enkelte delelementer i uddannelsens videns- og færdighedsmål (BEK nr 354 af 07/04/2017; Boysen et al, 2020). Det samme gør sig gældende i *Den styrkede pædagogiske læreplan*, hvor musik kun nævnes som ét eksempel ud af flere kulturelle udtryksformer under temaet »Kultur, æstetik og fællesskab« (EMU, 2021).

Forskningsprojektet *Musikalsk kvalitet i Dagtilbud*¹ indledtes af et internationalt litteraturstudie, hvis analysefund har dannet ramme for otte interviews med nogle af

Danmarks mest erfarne musikpædagoger inden for leg og musik med børn i alderen 3-6 år. Artiklen undersøger og udfolder dermed et musikpædagogisk »hvordan« ud fra, hvad der ifølge musikpædagogerne har særlig betydning for børns legende deltagelse i musikalske fællesskaber med voksne. Vidensbidraget omhandler derved både forskningsorienterede og empirisk funderede pejlemærker for musikpædagogisk kvalitet i dagtilbudskontekst, hvor børns perspektiver og legedeltagelse er omdrejningspunkt i fællesskabet. Studiets formål var at undersøge følgende spørgsmål: Hvordan oplever musikpædagoger deres muligheder for at skabe legedeltagelse for børn i musikalske fællesskaber?

Metodiske og metodologiske afsæt

I arbejdet med forskningsspørgsmålet anvendte vi et mixed methods design, der kombinerede et kvantitativt forskningsreview med et kvalitativt empirisk studie involverende 8 hovedinterviews med fremtrædende danske musikpædagoger. Kombinationen blev foretaget grundet et ønske om at kombinere breddeanalysens muligheder med en mere dybdegående forståelse af viden på det musikpædagogiske felt i en særlig dansk dagtilbudskontekst (Hansen 2018). Formålet var at belyse danske musikpædagogers erfaringer med og oplevelser af at skabe musikalske rammer for leg og legedeltagelse for alle børn. Metoden tog afsæt i en kortlægning af international forskning på det musikpædagogiske felt, som rammesættende baggrundsviden for gennemførelsen af en serie ekspertinterviews.

Forskningsreview

I 2020 foretog vi, som nævnt, et omfattende litteraturstudie af international musikpædagogisk forskning, omhandlende pædagogisk arbejde med musik og børn i alderen 3-6 år. Vi foretog søgninger i syv databaser på det pædagogiske og psykologiske felt, og afgrænsningerne blev defineret ud fra børns alder og den danske dagtilbudskontekst. Det vil sige, at studier angående børns akademiske læring, samt psykologiske, kognitive, sproglige og terapeutiske effekter blev frasortet. Vi endte med at læse 41 abstracts, flest fra Norden og enkelte fra Japan, Amerika, Australien og Europa. Vi kodede de 41 artikler deduktivt med udgangspunkt i centrale begreber fra styringsdokumenterne for danske dagtilbud, altså »leg«, »børneperspektiver«, »deltagelse«, »voksnes facilitering«. Herved endte vi med fem temaer, der i den internationale forskning synes at have betydning for musikalske fællesskaber blandt børn i dagtilbud. Disse temaer fandt vi interessant at undersøge nærmere i en specifik dansk dagtilbudskontekst:

- Inddragelse af børns perspektiver og forskellige deltagelsesmuligheder
- Den pædagogiske medarbejders sociale og didaktiske kompetencer
- Variation i det musikalske indhold i det konkrete arbejde med sang, instrumenter, bevægelse og dramatiske udtryk
- Potentialer i etniske og multikulturelle udtryk samt samarbejde med familier
- Professionel vidensdeling og organisering.

Temaerne udgjorde spørgerammen i interviewene, og pointer herfra anvendtes til at kvalificere dialogen mellem interviewer og musikpædagog.

Ekspertinterviews og databearbejdning

Med interesse i at undersøge en særlig dansk musikalsk legeforståelse i dagtilbud, valgte vi at inddrage særligt kvalificerede stemmer fra praksis. Studiets empiriske datasæt bestod af semistrukturerede samtaler (Kvale & Brinkmann, 2015) med otte erfarne og anerkendte musikpædagoger i Danmark. Interviewform og metode tjente det formål at belyse narrative dimensioner af musikpædagogernes oplevelser og erfaringer (Brinkmann og Tanggaard, 2010). Musikpædagogerne blev udvalgt på baggrund af deres positionering i det danske musikpædagogiske miljø. Alle var i berøring med/var igangsættere af højprofilerede musikalske institutionsprofiler eller musikalske tilbud til børn på dagtilbudsområdet, og blev blandt andet udpeget gennem et centralt dansk musikpædagogisk netværk med fagpersoner fra musikkonservatoriet, University Colleges og børnekulturinstitutioner. I artiklen optræder musikpædagogernes navne i anonymiseret form i tråd med datatilsynets kriterier.

Interviewmaterialet blev transskriberet, og data blev analyseret først via begrebsdrevet kodning fra temaerne fra litteraturstudiet. Dernæst ud fra en meningskondensering (Kvale & Brinkmann, 2009) med en akse »hvorfor« og »hvordan« musikalske fællesskaber synes at have et særligt potentiale i arbejdet med at understøtte børns legedeltagelse (Brinkmann og Tanggaard, 2015).

Artiklens tre hovedfund udfoldes i lyset af den analytiske ramme, der introduceres nedenfor. Der bør nævnes, at vi har fravalgt perspektiver omkring børnefacilerede rammer og musik i multikulturelle møder.

Musikdidaktiske og legeteoretiske forståelser

For at forstå hvordan man kan skabe legedeltagelse blandt børn i musikalske fællesskaber, hviler vores grundlæggende viden på teorier om æstetiske læreprocesser. Centrale teorier beskriver, hvordan barnet i sine sansede oplevelser med det æstetiske formsprog kan opleve lyst til at udtrykke sig, og formsproget giver mulighed for at omforme og eksperimentere med følelser og sansede oplevelser (Ross, 1984; Winnicott, 1990). Med de forståelser adresseres netop legen som grundlag for al æstetisk virksomhed.

De nævnte teorier forholder sig generelt til æstetiske læreprocesser, men ikke specifikt til musikken som formsprog. Den danske musikpædagogiske tradition med leg og musikalsk improvisation i centrum er en stærk praktisk tradition, blandt andet med pionererne Bernhard Christensen, Astrid Gøssel og Lotte Kærnså i spidsen (Christensen, 1989). Men studier, der beskriver forhold mellem musik, barnets lyst til udtryk samt relationelle samspil mellem barn og voksen med legen i centrum, ser ud til at mangle. Vi ser med andre ord et vidensgab, som vi forsøger at fylde og blive klogere på. Det vil vi gøre gennem en musikdidaktisk analyseramme, der dels undersøger musikpædagogernes forståelser af leg i musikalske sammenhænge, dels hvordan og hvornår de oplever, at børnene får lyst til at udtrykke sig, og dels hvad de gør for at skabe mulighed for at eksperimentere med de sansede udtryk.

Første hovedfund beskriver musikpædagogernes musikalske børnesyn og blikke på relationelle forudsætninger for, at musikalske lege kan opstå. Analytisk læner vi os op på psykobiolog Colwyn Trevarthens mere end 40 års studier af små børn og voksnes samspil. Han fremlægger den forståelse, at al menneskelig interaktion, også inden barnet fødes, grundlæggende er og kan observeres musikalsk (Trevarthen, 1979). Sammen med musiker og småbørnsforsker Stephen Malloch udvikledes begrebet *kommunikativ musikalitet*,

da de erkendte, at børn og omsorgspersoner forbinder sig følelsesmæssigt med hinanden i vekselvirkende interaktioner, der består af tonehøjde, volumen, pauser og kroppens rytmiske gestik (Malloch, 1999-2000). Med den forståelse er samspil mellem børn og voksne i musikalske lege afhængig af den voksnes sensitivitet til at afstemme, respondere og invitere til barnets musikalske udtryk.

Når vi i undersøger informanternes fortællinger om leg i musikpædagogiske situationer, stiller vi os på skuldrene af den centrale legeforsker Cathrine Garvey, der har en særlig interesse for musikpædagogik. Hun beskriver legens karakteristika blandt andet som lyststyret, fri for mål, spontan og engagerende. Leg kan endvidere betegnes som en *metakommunikativ ramme*, hvor deltagerne f.eks. med en grimasse, et hvin eller bevægelse signalerer, at dette vi er sammen om, er noget andet end virkelighed – dette er leg (Bateson, 2014: 70; Garvey, 1979: 15).

Andet analysefund præsenterer musikpædagogens beskrivelser af musikkens virkemidler som en særlig metakommunikativ legeramme, der kan invitere til legedeltagelse. Hertil musikpædagogens legekompeterer som essentiel for at skabe legemuligheder ind i den fælles musikalske legeramme. Den amerikanske legeforsker, James Christie, præsenterer forskellige faciliterende roller, som medarbejderen må træde ind og ud af, alt efter hvad børnene har brug for i lege med hinanden. Rollerne spænder mellem minimal og maximal involvering. Vi anvender fra den ene ende af skalaen »tilskueren«, der skaber tid og plads til leg, men forholder sig iagttagende. Midt på spektret befinder »legekammeraten« sig, en rolle, der ifølge Christie, indtager en aktiv og ligeværdig position i børnenes leg, men oftest med afdæmpet deltagelse, så det primært er børnenes initiativ, der er styrende (Christie, 2005 s. 272). Og i den helt modsatte ende af skalaen møder vi »legelederen«, der forsøger at berige og udvide børnenes leg for at tilføre eller bevare legens spænding (ibid.: 274).

Sidste og tredje analysefund præsenteres i forståelsen af børns legende deltagelse i musikalske fællesskaber. Musikpædagog Svend Erik Holgersen udfolder fire musikalske deltagerformer: »'Reception' er en modtagende, iagttagende og lyttende strategi. 'Imitation' forstås som efterligning af udvalgte aspekter. 'Identifikation' er stræben efter at identificere sig med en anden persons udtryk eller blive et med et udtryk. 'Elaboration' ses, når barnet tilføjer noget nyt til den aktuelle situation, udarbejdelse af et selvstændigt udtryk. Børns deltagelse kan tage forskellige former på forskellig tid, alt efter hvad der for barnet opleves meningsfuldt i konteksten« (Holgersen, 2002 s. 157-158). Kobler vi Holgersens deltagerformer med den legeteori vi har beskrevet, kan det berige vores undersøgelser med en analytisk ramme for respondenternes beskrivelser af børns legende deltagelse i musikalske samspil.

I det følgende udfoldes de tre analysefund. Vi har udvalgt centrale og særligt eksemplariske citater fra interviewene, der har generel gyldighed for de tværgående analyser af empirien. Fundene skal læses som opmærksomheder, der tilsammen repræsenterer pædagogisk musikdidaktisk viden om hvad og hvordan, der ifølge interviewene har særlig betydning for børns fælles lege og deltagelse heri.

Musikalsk børnesyn – sansede og afstemte samspil mellem børn og voksne er en grundforudsætning for børns legedeltagelse

Begrebet leg har en helt central placering for musikpædagogerne i samtlige interviews. Det udgør fundamentet for deres musikpædagogiske tilgang og forståelse. Men hvordan beskriver de leg i relation til samspillene mellem musikpædagog, barn og musikken?

Første centrale analysefund udfolder de interviewedes grundlæggende syn på musik og samspil med børn, der, som musikpædagogerne fortæller, skaber forudsætning for børns legedeltagelse. Musikpædagogerne oplever, at de må forbinde sig til børnenes sansede oplevelser og afstemme det i det musikalske samspil:

Karen, musikpædagog, underviser og foredragsholder: *»De [børnene] har en helt anden motorik og bevægelse og en meget hurtigere hjerterytme og puls end os voksne. Jeg har aldrig brugt 4/4 (klapper tunge slag). Nej, det er ikke der, de er. De er meget mere her dagadagadaga, du... dagadagadu... ikke også (griner). De har 8/8-fornemmelser, det går ikke i 4/4 hos dem. Børn bevæger sig i dobbelttempo«.*

Musikpædagogen »Karen« fortæller her om børns grundlæggende motoriske og fysiologiske forudsætninger for at deltage musikalsk som en essentiel opmærksomhed voksne må have for at skabe legerammer i det musikalske fællesskab. Dermed beskriver citatet de øvrige respondenter tilbagevendende opmærksomheder på børns sansede oplevelser i det musikalske fællesskab som fundamentet for børns leg og legedeltagelse. Som Trewarthens og Mallochs beskrivelser af »kommunikativ musikalitet« forbinder omsorgspersonerne sig til børnene i interaktioner bestående af musikalske elementer som volumen, pauser og kroppens rytmiske gestik. Den voksne agerer sensitivt afstemt på børnenes udtryk ved at respondere og invitere musikalsk til yderligere ligeværdige interaktioner (Malloch, 1999-2000). I nedenstående citat introduceres vi for »Karens« repræsentative beskrivelse af musikpædagogernes forståelser af børns leg i musikken. Den musikalske leg kan blive arnestedet for nyopståede idéer og fællesskabende fantasier, når hun opmærksomt og rettidigt afstemmer og responderer på børnenes udtryk. Her berettes, hvordan hun med en enkelt sætning skaber rum for børns lyststyret engagement (Garvey, 1977):

»Jeg så, at de [børnene] begyndte at kede sig lidt, og jeg begyndte så at synge 'Min lille kat er syg. Hvad skal jeg gøre ved det?' Så sidder de [børnene] jo alle klar med et svar. Altså så er jeg der ikke mere. Nu er det børnene, der skal tænke. Hvad skal vi gøre ved det? Som voksen har man muligheden for at sige, 'det kan vi også', så skubber man dem lidt videre med nye muligheder«.

I eksemplet forbinder »Karen« sig til børnene, og tolker, at de keder sig, og hun vælger at skifte aktivitet for at fange deres interesse på ny. Hun opstiller derfor en fælles legende ramme (Bateson, 2014: 70; Garvey, 1979: 15), om en syg kat, og stiller et åbent spørgsmål, der inviterer til børnenes handlinger omkring det.

Dermed viser eksemplet de interviewedes tilsyneladende intuitive forståelser af legende samspil. Deres forståelser knytter an til evnen til at improvisere den rette musikalske metakommunikative legeramme, afstemt med, hvad der er brug for i børnegruppen for at have lyst til – og mulighed for at engagere sig. De fremhæver, at de legende samspil for børnene opstår, når børnene oplever at blive inspireret, inviteret til og har mulighed for at kunne bidrage ind i det musikalske fællesskab. Derfor inddrager musikpædagogerne repræsentationer fra børnenes verden som ramme for det musikalske fællesskab. Repræsentationerne, som

f.eks. en syg kat, kalder på børnenes fantasi, empati og handlinger ind i en legende ramme, som for alle børnene opleves meget vedkommende. Og det åbne spørgsmål repræsenterer respondenternes blik for at give børnene muligheden for at omforme deres musikalske indtryk til at bidrage til og innovere handlinger i det legende musikfællesskab.

Opsamling

Musikpædagogerne fortæller, at det sansede og afstemte samspil mellem børn og voksne udgør grundstenen for børnenes lyst og engagement i fællesskabet, som er grundlag for legedeltagelse. Hertil udfoldes musikpædagogernes opmærksomhed på at have blik for børnenes fysiologiske, følelsesmæssige forudsætninger til at deltage musikalsk. De musikalske legende samspil kan opstå, når børnene bliver inspireret, inviteret til og har mulighed for at bidrage til fællesskabet. Det indebærer, at pædagogerne etablerer en musikalsk legeramme, der har referencer til børnenes hverdagsliv, og har en form der, f.eks. med indbyggede åbne spørgsmål, inddrager børnene, og tilbyder mulighed for at bidrage til den legende ramme.

Det musikpædagogiske håndværk og legende roller inviterer børns udtryk og udforskning

Musikpædagogerne fremhæver enstemmigt arbejdet med musikalske variationer som bærende element for legende aktiviteter og deltagelse. De beskriver hertil de musikalske samlinger som særlige mulighedsrum for at skabe deltagelsesmuligheder for alle børn. Her lægger de vægt på muligheder i musikkens dynamikker, klangfarver rytme og tempi, der giver anledning til følelsesmæssige stemninger og kropslige oplevelser. »Jesper« beskriver det sådan:

Jesper, musikpædagog og leder i daginstitution med musikprofil: *»Vi prøver at variere. Vi skal op og bruge kroppen og brænde krudt af, og så skal vi ned og være mere stille. Det er vigtigt, man ikke kører under loftet i en time. Det kan være vi alle har været ude at køre vildt i bilen, og så sidder vi jo ned, og så skal vi ud at sejle i en lille båd og kigger ind på bredden, og vi har kikkerterne med, og hvad kan vi se? [...] Så gearer vi lige ned igen. Og så kommer vi ind til bredden, så møder vi nogle indianere, og så er vi oppe igen for så skal vi på jagt. Sådan prøver vi hele tiden at veksle at være i gang og drosle ned og i gang«.*

I citatet fortæller Jesper, hvorledes et roligt tempo og afdæmpede stemmer og rytmer kan danne en fælles metakommunikativ legeramme (Bateson, 2014: 70), der understøtter historiens spændingsmoment omkring mulige farer ved bredden. Og han uddyber, hvorledes et højt tempo og højere dynamikker og toneleje modsat skaber en legeramme omkring en vild biltur og mødet med farlige indianere.

Eksemplet viser musikpædagogernes meget ens klingende beskrivelser af, at musikalske variationer giver børnene mulighed for kropsligt at erfare og i fællesskab udforske og lege med grundtemaer, som omhandler eksempelvis frygt, sorg, glæde eller spænding. Musikkens elementer giver altså børnene instinktive kropslige og følelsesmæssige oplevelser omkring almenmenneskelige temaer. Hertil betoner alle interviewede, at musikalsk historiefortælling pirrer børnenes nysgerrighed og skaber stemninger ind i en legende ramme, der også rummer plads til at udtrykke sig individuelt.

Musikpædagogerne lægger stor vægt på, at evnen til at arbejde dynamisk, reflekteret og koordineret kræver elementære musikalske færdigheder på instrumenter eller en trænet stemme. Dette for at kunne udtrykke og understøtte de legende temaer. Her kan eksempelvis

være tale om rytmer på trommen samt klangfarver og melodistumper på marimbaen, xylofonen eller guitaren. Uden tilstedevær af det musikalske håndværk oplever pædagogerne, at muligheden for nærvær og aktiv involvering i de legende samspil kompliceres.

»Martin«, der er musikpædagog i en børnehave, fremhæver specifikt det kollegiale samspil som et centralt element, der kan understøtte det faglige overskud og den situerede lyst til og mulighed for at indgå i legen helhjertet sammen med børnene, både som »legeleder«, »legekammerater« og »tilskuer« (Christie, 2005). Det fælles musikalske legende samspil er en øvebane for børnene, der ofte kræver facilitering af behændige voksne, der er i besiddelse af en reflekteret bevidsthed omkring, hvilken rolle man bør indtage for at bidrage til legens spænding (ibid. s. 272). Martin beskriver, at de ofte i hans arbejde med musikalske samlinger organiserer sig således, at den ene pædagog er ansvarlig for guitaren og rammefortællingen, mens den anden er »...på med øjnene« og hermed ansvarlig for at gribe behov, der må opstå i øjeblikket. Denne metode skaber overskud til, at de voksne også kan lege aktivt og dedikeret med i legen.

Martin, musikpædagog i dagtilbud: *»Griner børnene og har de det sjovt når vi eksempelvis synger en eller anden faldskærmssang, og håret blæser frem og tilbage? Så synes jeg vi rammer noget, der er flow, hvor alle tingene passer sammen – sang, leg og stemning. Og vi voksne også kan mærke den. Selv om vi har lavet det i så mange år, som vi har, så kan vi stadig komme op at køre. Vi bliver også ramt af den stemning. Det er også det fede ved at have en god kollega med i samarbejdet, så vi kan køre hinanden lidt op«.*

Respondenterne påpeger betydningen af, at mulige roller i høj grad omhandler en afstemthed i forhold til den tilstedeværende personalegruppe, hvilket forudsætter et fagligt sprog for pædagogernes musikalske refleksioner samt et kontinuerligt blik på egen didaktik og udviklingen heraf. Dertil fremhæver musikpædagogerne den væsentlige pointe, at de forskellige roller og positioner med fordel kan supplere hinanden som hhv. legeleder, legekammerat og tilskuer, som del af et reflekteret kollegialt samarbejde. De understreger, at musikpædagogen selv oftest vil skifte positioner og roller i en løbende og dynamisk proces, der afstemmes efter børnegruppens samt de øvrige pædagogers aktuelle behov.

Opsamling

I analysen belyses musikpædagogernes oplevelser af, at varierende melodier, dynamikker, klangfarver og tempi inviterer til legende samspil, da det også udgør den fælles legeramme. Musikken pirrer børnenes nysgerrighed og de får mulighed for at erfare og udforske almenmenneskelige temaer og følelser med musikkens elementer som klangbund. Det kræver musikpædagogiske færdigheder og erfaring at kunne arbejde strategisk med musikalske elementer og på samme tid imødekomme og rumme børnenes behov for deltagelse. Musikpædagogernes bevidsthed omkring egne samt kollegiale positioner og legeroller er ligeledes en essentiel faktor, der understøtter det didaktiske overskud og den fælles legende tilgang.

Børns deltagelsesmuligheder i leg skabes i spændingsfeltet mellem genkendelighed og musikalsk frihed

I denne analyse udfoldes de interviewedes fortællinger om, hvordan et repertoire af styrede og frie musikalske lege i deres former skaber forskellige legedeltagelsesmuligheder for børnene. De interviewede fortæller, at der i musikpædagogisk didaktik findes et spændingsfelt mellem dels at skabe genkendelighed, så børnene kan opleve glæden ved forudsigelighed og at mestre deltagelsesformer, dels at skabe rum for improvisatorisk udfoldelse til overskridelse og udforskning af det legende samspil. Mads, musikpædagog og projektleder udtrykker det sådan:

»Børn har brug for genkendelighed, men børn har også brug for frihed og plads. Det er dialemmafyldt, da de har behov for at vide, hvilken ramme de kan byde ind i. Samme start og afslutning, og så kan vi improvisere ind i rammerne, gradvist som de bliver mere trygge«.

Citatet peger på en balance mellem klar musikalsk rammesætning og det eksplorative og frie format som en grundforudsætning for at kunne skabe legende og inkluderende deltagelsesformer. De interviewede har blik for gentagelser i de musikalske elementer, og beskriver det som betingelse for at kunne skabe kollektiv opmærksomhed og deltagelse omkring den musikalske form. De interviewede har også blik for at skabe plads til udforskende og samskabende processer i det musikalske fællesskab.

Interviewene viser tilmed, at musikpædagogens kendskab til de deltagende børns forskellige forudsætninger spiller en afgørende rolle for valg af aktiviteter. I det følgende præsenteres centrale eksempler på musikalske aktiviteter, der fremviser de interviewedes fintunede fornemmelser for, hvornår børnene kan indgå henholdsvis iagttagende, imiterende eller innoverende. Grethe, musikpædagog og familiekonsulent:

»Jeg arbejder ofte med børn med ADHD. Så bruger jeg f.eks. sangen om en mand med en lirekasse. Så er der to der danser, og så er der et postbud der venter på tur og så er der gamle bedstefar. Med denne leg forstår barnet godt, at det skal være stille og vente på at det er postbuddets tur. Det er helt fint. For de har jo en rolle. De er jo den. Og så gør de det bare. Her kan man virkelig noget med sanglege – for her synger vi, bevæger os og har forskellige roller. Og det kan være lettere at spille en rolle end være sig selv«.

Eksemplet peger på de generelle opfattelser omkring den rammestyrede sanglegs potentialer i arbejdet med børn, der kan have svært ved at fastholde opmærksomheden og indgå i legende samspil. Her peger »Grethe« på de forskellige deltagelsesformer i form af roller, sanglegen har indbygget i sig. Det giver musikpædagogen mulighed for at vælge, hvilke børn der vil kunne indtage hvilke roller og opleve succes og dermed også få oplevelser af at være bidragende deltager i legefællesskabet. Dermed tilbyder det børnene øvebaner til legedeltagelse, i eksemplet for det urolige barn, der imiterer postbuddets afventende handlinger og senere interaktioner.

Nedenstående viser de interviewedes pædagogiske overvejelser omkring børn, der er mere tilbageholdende og stille, og hvordan det rammestyrede format både kan skabe genkendelighed og mulighed for at bidrage til rammen. Søren, musikpædagog på musikskole:

»Jeg har oplevet, at det tog flere år for en dreng at deltage aktivt. Han sad bare og kikkede på og var stille. Senere i forløbet når vi leger den der med 'Hvor skal vi hen'? Så skulle han ALTID til Livø, hvor familien havde et sommerhus med et æbletræ. Altid. 'Jamen, det er fint,

Karl, så sejler vi sammen til Livø igen og plukker æbler' (latter) [...] Forældrene fortalte, at, han laver det [musiklegene] hele tiden derhjemme«. [...]

De interviewede fortæller om børn, der udtrykker høj grad af behov for genkendelighed, og som primært deltager iagttagende og lyttende, jf. reception (Holgersen, 2002). De trives med og byder ind med genkendeligt materiale for legen. Eksemplet viser en sangleg, der har en legeramme, der både skaber genkendelighed ved sine gentagende imiterende elementer, men som også med sit indbyggede spørgsmål »...*hvor skal vi hen?*« efterfulgt af en improviserende del, skaber mulighed for børns elaborerende deltagerformer (ibid.). Spørgsmålet kalder både på børns fantasi og kropsudtryk, og det skaber også en mulighed for at forstørre og sætte fokus på et af børnenes udtryk, som nu skaber nyt indhold til den fælles legende ramme.

Endelig fremviser sidste del af eksemplet de interviewedes fremtrædende pointer om, at når børn har fået stilladseret deres legedeltagelse i en musikalsk sammenhæng, kan de imitere eller innovere det i andre legesammenhænge, f.eks. på legepladsen eller derhjemme.

Sidste eksempel i dette tema viser de interviewedes blikke for mindre styrende musikalske fællesskaber, der kan skabe plads til elaborerende legedeltagelse:

Kirsten, musikpædagog i daginstitution og timeunderviser i musik ved en pædagoguddannelse:

»En dag samledes vi alle om lydkrokodillen [en udhulet træstamme]. Så sagde min kollega: 'den er fuld af musik', og begyndte at spille på den med en pind. Så begyndte børnene også at spille på den med pinde og sten, de fandt. Jeg havde en madkasse og begyndte så at spille på dens elastikker. Nogle af børnene fulgte med mig i det, mens andre begyndte at spille med fejekoste ved at banke dem i jorden og feje frem og tilbage. Andre begyndte at danse. Hvis vi først sætter sådan noget i gang, så begynder børnene selv at finde på lyde. Og så tænker jeg Wauw. Nu eksperimenterer de, nu jammer de, og de ser meget, meget glade ud«.

Eksemplet viser de interviewedes blikke for mere eksplorative musikfællesskaber med stilladsering af en metakommunikativ legeramme, der kommunikerer og faciliteres ved hjælp af lyde, enkelte sætninger og kropslige bevægelser (Bateson, 2014: 15). Legen her søsættes gennem en enkelt sætning: »...*den er fuld af musik*« efterfulgt af slag på materialet med en pind. Det beskriver de interviewedes fortællinger om, at den voksne kan inspirere til børnenes deltagelse ved enkle rytmiske sekvenser, som når Kirsten spiller på madpakker og elastikker. Det inspirerer barnet til at imitere eller elaborere med nye musikalske udtryk (Holgersen, 2002), som f.eks. dans eller spil på andre remedier som så skaber udgangspunkt for næste trin i den eksplorative ramme.

Endeligt fremhæver de interviewede barnets oplevelse af, at dets deltagelse bliver anerkendt i den fælles ramme. Det gælder for både det motorisk urolige barn, det iagttagende eller det ivrigt bidragende barn, at den voksne legitimerer og bekræfter dets legedeltagelse. Som »Søren« i det tidligere eksempel, der viser begejstring for Karls gentagende bidrag med æbletræt på Livø, eller »Kirsten« og hendes kollega, der anerkender børnenes innoverende udtryk musikalsk ind i den fælles improviserede ramme.

Opsamling

Analysen peger på, at børn både har brug for genkendelighed for at stilladsere deres musikalske legedeltagelse, og de har brug for frihed til at eksperimentere og innovere de legende rammer. Det er et spændingsfelt, der kræver et musikalsk repertoire samt didaktiske og pædagogiske overvejelser i relation til den situerede pædagogiske kontekst og de deltagende børn. Der findes dertil et potentiale forbundet med at støtte børn i potentielt udsatte positioner, dels ved specifikke roller i sanglegen, dels ved at sætte deres bidragende deltagelse i centrum for rammeaktiviteten, og dels ved at musikpædagogen er nærværende og viser begejstring for barnets deltagelse.

Afslutning og diskussion

Artiklens formål er at undersøge og inspirere den pædagogiske tilgang til arbejdet med legende samspil gennem musik i de danske dagtilbud. Karen, Søren, Jesper, Martin, Kirsten og Grethe repræsenterer alle en dansk musikpædagogisk tradition. Deres fortællinger viser, hvorledes de kontinuerligt arbejder med udgangspunkt i børns legende udtryk og deltagelse gennem musikalske interaktioner, stemninger og dynamikker. Artiklens forskningsbidrag kan sammenfattes i tre centrale pejlemærker for musikpædagogisk kvalitet, hvor børns legedeltagelse er omdrejningspunkt. Ifølge studiets respondenter kræver det besiddelsen af:

- et musikalsk sansende, indlevende børnesyn, der responderer og inviterer til fælles legeramme afstemt med børnegruppens forudsætninger.
- et musikpædagogisk håndværk samt mestring af og refleksion over hvilke legeroller, der understøtter den musikalske legeramme.
- et repertoire af musikalske rammeformater, der balancerer hensigtsmæssigt mellem styring og frihed for hermed at understøtte børns behov for genkendelighed og mulighed for at medskabe legen.

Dertil kan det kollegiale samarbejde og en strategisk fordeling af opgaver og legeroller løfte det faglige overskud og skabe plads til alle børns deltagermuligheder i de fælles musikalske lege.

Forskningsprojektet viser, hvorledes danske musikpædagoger optages af at skabe de bedst mulige forudsætninger for børns sansende møde med musikken i det legende fællesskab. Dette opnås særligt gennem et kontinuerligt fokus på at skabe balance mellem faste rammeformater og det mere improvisatoriske og frie musikalske rum (Mouritsen 2016). Blandt respondenterne eksisterer en fælles musikalsk stemthedsforståelse, hvor det er barnets sansende og stemningsfulde oplevelse af det musikalske fællesskab, der i sig selv udgør målet for den pædagogiske stilladsring (Fink-Jensen 1997). Børn indgår, ifølge musikpædagogerne, ikke i musikalske interaktioner og lege for at lære – de lærer derimod for at kunne deltage i værdifulde musikalske lege og fællesskaber.

Dertil skriver musikpædagogerne sig ind i Mouritsens forskning, der påviser, at betingelserne for at kunne deltage i leg »...kræver viden om praksis- og udtryksformer, for at man kan tage del i at fremstille den« (Mouritsen 2016). En grundlæggende pointe blandt studiets respondenter er netop, at børn i dagtilbud tilegner sig praksis- og udtryksformer til legedeltagelse i de fælles musikalske stemte oplevelser – og derved får oplevelser af at være og blive til mennesker sammen (Skovbjerg 2016).

Dermed bidrager denne artikel til feltet med forskningsbaseret og empirisk funderet musikdidaktisk viden i en dansk dagtilbudskontekst. Dette vidensbidrag er dog ikke ensbetydende med en manglende erkendelse af de aktuelle musikpædagogiske udfordringer, der eksisterer i form af manglende kompetencer og kapacitet i mange institutioner (Holgersen og Holst, 2020). Artiklen bidrager med viden om, hvordan musikalske fællesskaber har særlige potentialer for at støtte, guide og rammesætte børns lege og legedeltagelse i danske dagtilbud. Men dette mulighedsrum er stærkt udfordret af de rammemæssige forhold. En musikpædagogisk didaktik med leg og børneperspektiver som omdrejningspunkt kræver viden, musikalske færdigheder og fælles fagligt sprog og organisering til at orkestre det. Såvel børn som voksne har behov for øvelsesrum til at deltage, udforske og innovere musikdidaktikkens muligheder. Artiklen inviterer dermed til faglige drøftelser og refleksioner om indhold og rammer, hvad angår musik på de pædagogiske grund- samt eftervidereuddannelser.

Noter

1. <https://www.ucviden.dk/da/projects/musikalsk-kvalitet-i-dagtilbud>

Referencer

- Bateson, G. (2014). Uddrag af Mentale systemers økologi [1955], I: Jessen & Karoff (red.), *Tekster om leg*, s.103-123, København: Akademisk
- Boysen, M. S. W., Kampp, G., & Uddholm, M. (2020). Musik i pædagoguddannelsen. I: S-E. Holgersen, & F. Holst (red.), *Musikfaget i undervisning og uddannelse: Status og perspektiv 2020* (s. 119-141). DPU, Aarhus
- Christensen, B. (1983). *Mit motiv: musikpædagogik bygget på rytme og improvisation*. Gyldendal
- Christie, J (2005). *Enriching Classroom Play: Teaching Strategies and Facilitation Techniques*. I: *Play, Development an Early Education*. Pearson Education.
- Danske professionshøjskoler (2020). *Professionshøjskolernes sigtelinjer for, hvad fremtidens pædagoger skal kunne, og hvordan pædagoguddannelsen kan styrkes for at understøtte det*. Lokaliseret 14.4.22 på <https://danskeprofessionshøjskoler.dk/seks-sigtelinjer-udspil-om-fremtidens-paedagoger/>
- EMU (2021). *Den styrkede pædagogiske læreplan*. Lokaliseret d 24.9.21 på https://emu.dk/sites/default/files/2021-03/7044%20SPL%20Den_styrkede_paedagogiske_laereplan_21_WEB%20FINAL-a.pdf
- Danmarks Evalueringsinstitut (2021). *EVA TEMA om børn i udsatte positioner*. Lokaliseret d 21.9.21 på <https://www.eva.dk/dagtilbud-boern/eva-tema-om-boern-udsatte-positioner>
- Garvey; C. (1979). *Play*. Harvard University Press
- Fink-Jensen, K. (1997). *Musikalsk stemthed – en basis for læring*. Kognition og Pædagogik. nr. 25: p.14 – 22
- Fredens, K (2018). *Læring med Kroppen forrest*. Hans Reitzels forlag. København K
- Holgersen, S-E (2002). *Mening og deltagelse. Iagttagelse af 1-5 årige børns deltagelse i musikundervisning*. Danmarks Pædagogiske Universitet. København
- Holgersen, S-E og Holst, F (2020). *Musikfaget i undervisning og uddannelse. Status og perspektiv 2020*. DPU, Aarhus Universitet.

- Loven om pædagoguddannelsen (2017). *Bekendtgørelse om uddannelsen til professionsbachelor som pædagog*. BEK nr 354 af 07/04/2017. Lokaliseret d. 27.9.2021 på <https://www.retsinformation.dk/eli/ta/2017/354>
- Malloch, S (1999-2000). *Mothers and infants and communicative musicality*. MacArther Auditory Research Centre Sydney.
- Mouritsen, F (2016). *Mouritsens Metode 2: en børnekulturforskers arbejde 1972-2012*. Odense. Syddansk Universitetsforlag. <https://tidsskrift.dk/buks/issue/view/7962>
- Piaget, Jean (1972). *Play, Dream and Imitation in Childhood*. London, Routledge
- Pursi, A og Liponnen, L (2018). Constituting play connection with very young children: Adults' active participation in play. I: *Learning, culture and social interactions*, p 21-37.
- Ross, Malcolm (1982). *The Aesthetic impulse*. Oxford: Pergamon Press
- Skovbjerg, Helle Marie (2017) »Idéhistoriske perspektiver på leg«. I: *Dansk Pædagogisk Tidsskrift*. nr. 4: p. 42 – 49
- Systeme.dk (2020). Pædagogik i Dagtilbud. Hentet fra *Pædagogik i dagtilbud*: <https://paedagogikidagtilbud.systeme.dk/index.php?id=339>
- Trevarthen, Colwyn (1979). Communication and cooperation in early infancy. A description of primary intersubjectivity. I: M. Bullowa (Ed.), *Before Speech: The Beginning of Human Communication*. London, Cambridge University Press, 321-347.
- Vuust, P (2017). *Musik på hjernen. Hvad sker er i hjernen, når vi lytter til og spiller musik?* Peoples Press
- Vygotskij, L.S. (1982). Legen og dens rolle i barnets psykiske udvikling. I: Vygotskij, L.S. (m.fl.), *Om barnets psykiske udvikling*, s. 50-72, København: Nyt Nordisk Forlag – Arnold Busck.
- Vygotsky, Lev S. (1978). *Mind in Society*. Harvard University Press.
- Winnicott, Donald W (1990). *Leg og virkelighed*. København: Hans Reitzels Forlag

Biografier

Lærke Nørgård Pallesen er adjunkt ved Institut for Pædagog og Pædagogisk assistentuddannelse ved UC Syd. Hun har læst Musikterapi ved Aalborg, og arbejdet som pædagog i dagtilbud. I dag underviser og forsker hun på dagtilbudsområdet, herunder i æstetiske læreprocesser, børns legekultur, pædagogers legekompeterer og de mindste børns legeformer og -deltagelse. Email: lpal@ucsyd.dk

Stine Bylin Bundgaard er adjunkt og Ph.d. ved Pædagoguddannelsen på University College Nordjylland. Hun er uddannet cand.mag. i Musikvidenskab og Læring og forandringsprocesser ved Aalborg Universitet. Stine er forskningsmæssigt optaget af reflektive og æstetiske læreprocesser i dagtilbud såvel som på professionsuddannelser, og fokuserer på, hvordan der kan skabes sammenhæng mellem uddannelse og pædagogisk praksis. Email: sib@ucn.dk

Christina Dahl Madsen er lektor og PhD ved Program for professionsdidaktik i forsknings- og udviklingscenter for pædagogik og dannelse ved VIA University College. Christina er uddannet i musikvidenskab samt læreprocesser og underviser til daglig i VIA's efter- og videreuddannelse i forandringsledelse, tidlig opsporing og indsats og socialpædagogik. De sidste mange år har hun forsket i det danske dagtilbudsområde samt i indsatser rettet mod børn og unge i udsatte positioner. Email: chma@via.dk